

MAGYAROK ÉS NÉMETEK ROMANIÁBAN

A MAGYAR SZEMLE már többször tájékoztatta olvasóit a magyarországi nemzeti kisebbségek helyzetéről és kérdéseiről. Ezzel kapcsolatban különösen Bethlen István gróf, Jancsó Benedek, Mályusz Elemér, illetve Bleyer Jakab, Gratz Gusztáv és Gündisch Guidó tanulmányai rávilágítottak arra az összefüggésre is, amely a magyarországi német és az utódállamok magyar kisebbségeinek helyzete között mutatkozik. Kivétel nélkül hangsúlyozták, hogy a magyarságnak jól felfogott érdeke olyan kisebbségi politika folytatása, amely példamutató lehet az utódállamok számára és ezek magyar kisebbségeiben azt a megnyugvást kelti, hogy a magyar nemzetnek ez is jogot ad ahhoz, hogy a világ előtt sorsuk jobbrafordulását igényelhesse.

E közírók szerint a magyar kormányok mindig tudták, hogy ilyen kisebbségi politikát kell folytatniok, de nagy nehézségekbe ütköztek a magyar közvélemény jelentékeny részének felfogásában, amely különböző szempontokból ennek a politikának érvényesülését meggátolni igyekszik.

Mi, az utódállamok magyar kisebbségeinek tagjai, már régen nagyon szívesen befolyásoltuk volna a magyar közvéleményt megértőbb felfogásra, ha ennek a befolyásolásnak erkölcsi alapjai részünkre adva volnának. Hogy ezek micrt hiányoztak és hogy nem rajtunk múlik, hogy még most is hiányzanak, erre szeretnék — legalább is a romániai magyar kisebbség szempontjából — rávilágítani.

A magyar törvényhozás egyik legszebb vitájában, amely 1918. év első feléből a választójog bizottsági tárgyalásakor folyt, Herczeg Ferencnek olyan megállapításai hangzottak el, amelyek a ma szemzőgéből beteljesült politikai jóslatnak minősíthetők.

„Az összes nemzetiségek közül én — mondotta többek között — a délvidéki németeket ismerem legjobban, hiszen magam is az ő vérükből származom és mondhatom, ez a kérdés nem olyan egyszerű és véglegesen elrendezett, mint itt Budapesten hiszik.

Német birodalmi és erdélyi szász lapok gyakran azt a megállapítást tették, — persze szemrehányás alakjában — hogy a svábok apatikusak faji szempontból, azért engednek olyan könnyen a magyarság vonzó erejének. Ez az általánosan elterjedt elmélet merő tévedés. A németek nem gyöngeségből, hanem teljesen öntudatosan, egy világtörténelmi processzus vaskényszere alatt lettek magyar érzelműekké.

Ezen szavai után részletesen ismerteti ezt a „világtörténelmi processzust“, melyet az osztrák kormány indított meg 1848-ban a „Voivo-

dina“ létesítésével, amikor ezzel a svábságot a nálánál sokkal műveltele-
lenebb szerbségnek kiszolgáltatta.

„Ausztria akkor karddal és puskatussal verte a svábok fejébe, hogy
itt ebben az országban a rendnek, a biztonságnak és a haladásnak csak
egy öre van: a magyarság ...

A svábok levonták a véres leckéből a tanulságot és átpártoltak az
osztrák császár hűségéből a magyar királyhoz.

Más nemzetiségeknél is vannak megbízható rétegek, főleg a vagyono-
sabb és idősebb gazdák körében, ők hívek a magyarsághoz, de —
ezt tessék jól megjegyezni! — addig lesznek hívek, amíg a magyarság
hű lesz önmagához, egy nappal sem tovább. Amíg minden magyar
ember szolidáris a nemzetiségi kérdésben, amíg az állami egységet nem
engedjük vita tárgyává tenni, amíg él a magyar fajban az a szívós, impo-
zans, mindig harcrakész és semmi áldozattól vissza nem rettenő akarat-
erő, amely ezer esztendeig összefogta ezt az országot. Amint ez az
akaraterő egyszer puhulni és mállani kezd, amint egyszer alkudozni és
okoskodni kezd, széthull a vasabroncs. Ha a magyarság egyszer maga is
nemzetiséggé lesz a nemzetiségek között és többé nem államalkotó és
államfenntartó nemzet, ha a magyarság nem lesz többé maga Magyar-
ország, akkor Önök, t. urak, t. magyar urak, bámolni és szörnyűködni
fognak, mert látni fogják, hogy emberek, családok, egész vidékek, ame-
lyekről azt hitték, színmagyarok, egyszerre csak arra ébrednek, hogy ők
tulajdonképpen más vérből eredtek, nem magyarok.

A bánági sváb ma meghal a magyar szupremáciáért. De ha egy-
szer magyar pártok, magyar politikusok vezetése alatt megkezdik az
állami egység likvidálását, akkor a németek cserbenhagyottaknak érzik
majd magiukat, ha pedig a velük rivalizáló bánági szerbek és románok
az ő kárukra érvényesülni tudnak, akkor nincs az a földi hatalom, amely
a svábokat vissza tudná tartani attól, hogy maguk is nemzetiségi alapon
ne szervezkedjenek és hogy részt ne kérjenek a lakmározásból, mely az
egységes magyar állam költségén folyik.

Ha egyszer ennyire lesznek a dolgok, akkor a Bánág sorsa még
szomorúbb lesz, mint Erdélyé, mert a gyérszámú bánági magyarság
körülbelül olyan szerepet töltene be a Tisza—Maros-szögben, mint
Bukovinában a csángók.¹

Ezeknek a szavaknak jóslatszerűségét senki jobban át nem érez-
heti, mint mi, a Bánágban maradt magyarok, de senki jobban meg-
sem figyelhette azt a folyamatot, amelynek eredményeképp a jóslat
valósággá változott.

Tisza István grófnak az a megállapítása, amelyet a képviselőház
1917. évi június hó 25-én tartott ülésén tett, hogy t. i. nagy elkesere-
dést okozott a sváboknál „a magyar nemzet legtörzsökösebb, alap-
oszlopát képező elemnél“ az, hogy a katonafiúnak a harcterről írt
levelét a sváb atya csak tolmács segítségével olvashatja el, mert a
fiú csak magyarul tud írni és az apa csak németül olvasni, kétségtelenül
helytálló volt, de ez az elkeseredés éppen úgy, mint a gyakori találko-
zások messze tájakon a germán fajtestvérekkel, a mi bánági tapasztalataink szerint, még egyáltalán nem vezettek volna ahhoz a lélektani
eredményhez, amelyet Trianon meghozott. Tisza István nyilatkozata,
Bleyer Jakab egyetemi tanárnak 1917 elején megindított mozgalma,
Wékerle miniszterelnök hozzájárulása egy német kultúregyesület alapí-
tásához és Apponyi Albert gróf akkori közoktatásügyi miniszter ren-
delkezése, amellyel Torontál megyében 1917 őszén több állami elemi

¹ A választójogi bizottság 1918 március 12-i ülésén. (Lásd Csizmadia Endre és
Jakabffy Elemér: A választójog bizottsági tárgyalása. Budapest, 1918. Athenaeum
214—215. 1.)

iskolában a német nyelv tanítását lehetővé tette¹, gátját vetették annak, hogy a svábság politikai felfogásában és érzelmeiben a magyarsággal szemben változás álljon elő.

Isbert Otto Albrecht, a német településtörténet egyik tudós művelője, a magyarországi németeket három osztályba sorozza. Szerinte „az első típus vonásait azok a majdnem teljesen elmagyarosodott elemek mutatják, amelyek már alig vannak németségük tudatában és legfeljebb német származásukat és gyermekkorukat ismerik. Eredeti anyanyelvüket szívesen elhallgatják, hogy ne tekinthessék azt hitvallásnak. Hangsúlyozzák azt a hálát, amellyel a magyarországi német a hazának tartozik és amely kötelezi őt arra, hogy a magyar társadalommal együtt dolgozzék és abban teljesen felolvadjon, hiszen német volta miatt sehol sem részesül hátrányban. Ezek a társadalomban már magyarokként lépnek fel és családi körükben, sőt gondolkodásukban tulajdonképpen túlnyomóan magyarok, tehát objektíve nem számíthatók már a németség állományához.“

A bányásági városi németségnek legalább kilencvenöt százaléka ehhez a típushoz tartozott, a falusinak pedig egész zöme a magyar függetlenségi és negyvennyolcas párt odaadó híve volt még közvetlenül az uralomváltozás előtt is.

Mi, akik 1918 novemberében az összeomlást a Bánságban éltük át, nagyon jól tudjuk, hogy még ennek első heteiben is a svábok együttérzése nemzeti gondolatunkkal tökéletes volt. Amikor például Budapestről a magyar nemzeti tanács nevében Hock János, a román nemzeti tanács nevében Mihali Tivadar és a szász képviselők nevében Meitzer Vilmos üzenetet küldött a vármegyéknek, amelyben „a magyar, román és szász (!) nemzetnek minden fiát felhívják, hogy egymással érintkezésbe lépve a belső rendet kölcsönös bizodalommal biztosítsák“, a Lúgoson, Krassó-Szörény vármegye székhelyén megtartott értekezleten senkinek eszébe sem jutott, hogy miként a románok, úgy a németek is külön szervezetet létesítsenek és külön nemzetörséget állítsanak.

Csak amikor mindig valószínűbbé vált, hogy a Bánságban előáll az a helyzet, amely Herczeg Ferenc jóslatának megfelel, amikor Károlyi Mihály kormánya a Franchet d'Esperey-vel megkötött külön fegyverszünetben az új demarkációnális vonal által a magyar államhatalmat itt már csak átmenetivé tette, ekkor kezdtek jelentkezni a svábok közül azok, akik már régebben az Alldeutsch gondolat szolgálatában álltak, de tömegekkel nem rendelkeztek.

Hogy a román tényezők is ilyenek ismerték a Bánság svábjainak érzületét, azt mi sem igazolja jobban, mint az a tény, hogy amikor 1919 május második felében a francia tábornok intézkedésére a közhatalmat tényleg átvehették, a bányásági svábok addig ismert vezérégyéniségeit, Blaskovits Ferenc prelátust, dr. Muth Gáspár ügyvédet stb.-t azonnal internálták, holott velünk szemben — akik „csak“ Tisza

¹ Igen komoly és a helyi viszonyokkal teljesen ismerős tényezők figyelmeztettek ami) hogy Totontálban 1917 őszétől az állami iskolákban a németnyelvű tanítást bevezették, ezt maga Apponyi Albert akkori közoktatásügyi miniszter rendelte el egy ott történt látogatása alkalmából nyert tapasztalatai alapján. Nagyon kíváncsi volna, hogy a közoktatásügyi minisztérium irattárából nyilvánosságra kerüljenek azok az adatok, amelyek ezt a tényt igazolják.

István hívei voltunk és nem a függetlenségi gondolat zászlótartói — a rendőri felügyelet alá helyezést elégségesnek ítélték.

MENTÜL BIZONYOSABBA VÁLT, hogy a Bánságot Magyarországtól elszakították, lassan-lassan egyre szaporodtak azok, akikben „a német nemzeti öntudat felújult“. Mi, akik akkor itt éltünk, tényleg láthattuk „hogy emberek, családok, egész vidékek, amelyekről azt hittük, színmagyarok, egyszerre csak arra ébrednek, hogy ők tulajdonképpen más vérből eredtek, nem magyarok“. Ezt a folyamatot két tényező gyorsította: az államhatalom és másrészt a magyar tisztviselői kar repatriálásának szánalmat keltő jelenségei.

Az államhatalom ezt elsősorban iskolapolitikájával szorgalmazta. Már 1919 szeptemberében az állami iskolákban német tagozatokat állított, a túlnyomóan német községekben az addigi magyar tannyelvű iskolákat német tannyelvűekké tette és Glattfelder Gyula Csanádi püspök sem zárkozhatott el az elől, hogy a felekezeti iskolákban legalább párhuzamosan ne vezesse be a német tannyelvet. Eleinte nem a németek kívánták ezt, hanem egyedül az államhatalom. Szomorúan tapasztalhattuk, hogy igen sokan a sváb származásúak közül, akik már nyelvükben és érzésükben is teljesen magyarokká lettek, kíméletlenül kényszerítették arra, hogy gyermekeiket a német tagozatokba írassák.

A magyar tisztviselők és családjuk távozásával alapjaiban megrendült a bánsági társadalom középosztálya és azok a szomorú jelenségek, amelyek elvonulásukat kísérték, épp olyan hatással voltak a már ingadozni kezdőkre, mint azok a hírek, amelyek a magyar fővárosból érkeztek.

Magátólértetődően egészen más volt a helyzet a szászok földjén. Tökéletesen fejlett nemzeti öntudatuk és megszervezettségük mellett kérdéses csak az lehetett, vajjon mikor és milyen formában tegyék meg azt a hűségnyilatkozatot, amely számukra nemzeti életük további fennmaradását legalább is úgy biztosíthatja, mint ahogy azt a magyar uralomból átmenthették.

A Romániához csatolt részeknek van még egy területe, amelyen a „német kérdés“ egészen különös alakban jelentkezett. Ez Szatmár és Nagykároly vidéke.

Aki itt 1919-ben vagy akár 1920 első felében német nemzeti öntudat létezéséről beszél, az tudatosan hamisítja meg a tényeket. Abból a 29 Szatmár—Nagykároly vidéki községből, amelyben sváb származású lakosság történelmileg kimutatható, 5 volt olyan, amelyben „sovábul“ még beszéltek. A többiben legfeljebb a nagyszülők és ha még éltek, a dédszülők beszéltek ezt a táj szólást. A német irodalmi nyelvet pedig e községekben senki sem ismerte.

Az 1910. évi magyar népszámlálás ezekben a községekben (beleértve Nagykároly várost is) 55.206 magyart és 3792 németet talált. Elképzelhető, milyen megdöbbenést okozott, amikor az 1920-ban megjelent román népszámlálás e helyett 15.157 magyart és 28.424 németet írt össze, a görög katolikus magyarokat román, a zsidó vallásúakat pedig zsidó nemzetűeknek minősítette. Ezt csak fokozhatta az, hogy az államhatalom ennek a számlálásnak minden következményét le is vonta.

Részletes tanulmányok¹ készültek már arról a súlyos küzdelemről, amelyet a Szatmár—Nagykároly vidéki sváb eredetű magyarok folytattak és folytatnak magyar nemzeti érzésük megnyilatkozásaképpen, főleg magyar iskolákért. Ebben a harcban jelentkezett már igen korán — amikor még a népiség gondolata gyermekcipőben járt — egyes németeknek az a törekvése, hogy mindazokat, vagy legalább gyermekeiket visszaszerezzék a nagy német nemzetnek, akikben valamelyes német vér csörgedez, még akkor is, ha az ilyen egyesek tiltakoznak a regermanizálódás ellen. Azzal tisztában voltak és vannak e német vezetők is, hogy pl. a Szatmár—Nagykároly vidéki úgynevezett „sovábok“ ereiben a másfél századon át tartó összeházasodások következtében igen sok magyar vér is folyik,² de ez a körülmény sem gátolta őket abban, hogy az egyetemes kisebbségi elvek ellenére is visszánemesítésüket követeljék.

Hogy az államhatalommal karöltve ezeknek a német vezetőknek mi a törekvésük, azt legjellegzetesebben Csáki Richard fejezte ki 1925-ben, aki ezidőszert Stuttgartban a Deutsches Auslandinstitut vezetője, amikor dicsőítve azt a munkát, amelyet a nagynémet gondolat megbízottai Szatmár—Nagykároly vidékén folytatnak, kijelentette: „An uns liegt es, diesen wunderbaren Vorgang sorgsam zu pflegen, das grosse deutsche Volk wird den Zuwachs an etwa 50.000 Seelen emheimsen.“

Hogy pedig milyen tökéletes volt Szatmár—Nagykároly vidékén a másfél századon át folyt asszimiláció, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a regermanizálás apostolai „Mitteilungen der Deutsch-Schwäbischen Volksgemeinschaft Satmar“ cím alatt időközi lapjuk hasábjain magyar nyelven írták „felvilágosító“ cikkeiket, hogy azt meg is értsék a „sovábok“.

Ha az átkapcsolt részek magyarjait fájdalmasan érintette is Herzeg Ferenc jóslatának beteljesedése a Bánságban, úgy ezt érthetőnek és a világpolitikai átalakulások következményének tekinthették. De hogy annak a népnek képviselői, szászok és svábok egyaránt — amely nép hangosan panaszkodik a világ előtt fajtestvéreinek olasz, lengyel, sőt magyar részről történő elnyomása miatt — az államhatalom támogatását is igénybe véve nemzeti önrendelkezési joguktól igyekeznek megfosztani olyanokat is, akik németekké válni nem akarnak, ez bennünk mélyen sértő érzéseket ébresztett.

ANNAK ELLENÉRE, hogy már 1927 előtt is, különösen az 1926 február i-én megalakult nagykárolyi sváb népiroda („Gau-Amt“) működése világosan mutatta, hogy itt nem Strigl tanárnak (akinek egykori negyvennyolcas magyarságára Szeged vidékén bizonyára még emlékeznek) stb. egyéni vállalkozásáról van szó, hanem anyagi eszközökkel bőségesen támogatott és átgondolt, a magyar érdekeket komo-

¹ Ezek közül a legteljesebb tájékoztatást nyújtja: Cogitator: A szatmárvidéki asszimiláció. Nemzetpolitikai tanulmány. Különlenyomat a „Magyar Kisebbség“ nemzetpolitikai szemle VII-ik évfolyamából, Lugos.

² Lásd „Magyar Kisebbség“ V. évfolyam. A szatmárvidéki asszimilációhoz. (Adatok az egyes plébániák „Házassultak“ anyakönyvéből.)

lyan sértő politikai terv keresztülviteléről; ez sem emelt gátat az elé, hogy a romániai magyarságot képviselő Magyar Párt 1927 tavaszán örömmel ne üdvözlje a szászoknak azt az ajánlatát, hogy Románia magyar és német kisebbsége az elkövetkezendő törvényhozási választásoknál közös lajstromokat állítson és így a kisebbségi blokk alapját megvesse. Amikor pedig a németiség vezeterei ennek az együtthaladásnak feltételül azt szabták, hogy — a választási aritmetikára való tekintettel — a közös listán első helyen bejutó magyar képviselők közül két megválasztott mondjon majd le egy szász, illetve sváb javára, a Magyar Párt vezetői annyira fontosnak tartották a kisebbségek érdekközösését, hogy erre az áldozatra is készek voltak. Gyárfás Elemér és e sorok írója megszerzett mandátumaikat átadták, annak ellenére, hogy ugyanennél a választásnál, Szatmár vármegyében, ahol a lista élén magyar jelölt állott és csak reménytelen helyen a német, a „Gau-Amt“ hivatalos tényezői a legnyíltabban a magyar-német lista ellen foglaltak állást, minden erejükkel támogatva a liberális kormányt, hogy ez azután segítséget nyújtson azon törvénytelenések sorozatához, amelyeket a katolikus felekezeti iskolák magyar tannyelve ellen elkövetetni szándékoztak.

Roth Hans Otto, a német parlamenti csoport elnöke, maga is elismerte, hogy Szatmáron ez így történt, de a „Gau-Amt“ vezetőinek ezért semmi bajuk sem esett, tovább is folytathatták magyar gyűléstől fűtött működésüket.

1928 AUGUSZTUSÁBAN a negyedik nemzetkisebbségi kongresszus alkalmából a romániai nemzetkisebbségek képviselői Genfben külön tanácskozást folytattak, amelyen a többek között elhatározták, hogy: „Miótan a romániai nemzetkisebbségeknek azonos természetű kultúr-érdekeik is vannak, a szorosabb érintkezés kiépítésének vágya él bennük és ezért Genfbe küldött képviselőik kezdeményező lépéseket tesznek, hogy az általuk képviselt kisebbségi csoportok nemzetkulturális ügyeik védelmére munkaközösséget teremtsenek.“ Ezt a határozatot a romániai németek képviselőjében Brandsch Rudolf képviselő és Plattner Hermann, a szászok vezérlapjának szerkesztője írták alá.

Ahelyett azonban, hogy hazatérve ez irányban bármit is tettek volna, három hónap múltán, amikor a liberális kormányt Maniu nemzeti parasztpárti kormánya váltotta fel és az általános választást kiíratta, Brandsch még csak szóba sem állott bármilyen magyar tényezővel, de sőt saját pártszervezetét is olyan helyzetbe juttatta, hogy az kénytelen volt jelöltjeit a kormány listájára íratni és így a választásokon az önállóan harcra induló magyarsággal szembeállítani. Igaz, hogy a szász parlamenti csoport vezére: Roth Hans Otto mindjárt a Maniu-párttal kötött megegyezés után választói előtt kijelentette, hogy „bár megváltoztattuk politikai magatartásunknak múlt évben követett irányát, de megtartottuk önállóságunkat és jogunkat ahhoz, hogy a többi kisebbséggel, különösen pedig a magyarokkal, továbbra is együtt munkálkodhassunk, sőt a kisebbségek együttes munkássága ma már bevégzett ténynek tekinthető“: a „Kronstädter Zeitung“ pedig Roth e nyilatkozatának közzélekor megjegyezte, hogy ezt a választóközönség

zajos helyesléssel fogadta; mindez mit sem változtatott azon, hogy a kisebbségek érdekközössége német elhatározásból súlyos arcuclsapást szenvedett éppen akkor, amikor a kisebbségi arcvonal a legtökéletesebben kiépülhetett volna. Mert az kétségtelen, hogy Maniu Gyula, aki akkor népszerűsége tetőfokán állott, mást mint tiszta választást le nem vezethetett és így kisebbségi kartell esetén meg nem akadályozhatta a kisebbségek olyan parlamenti képviselőjét, amelynek szava a törvényhozásban latba esik.

Magátólértelmezően a magyarságnak ez az újabb csalódása — különösen akkor, amikor észrevette, hogy a Roth által hangoztatott együttes munkásság sehol sem érvényesül — a sajtóban is kifejezésre jutott, mégpedig nemcsak az ország határain belül, de a magyarországi napilapok hasábjain is.

Aligha csalatkozunk, ha azt állítjuk, hogy a magyar társadalom széles rétegeiben az az ellenállás, amely a Bethlen István gróf miniszterelnök által szándékolt nemzetiségi politika ellen irányult, ez időtől válik erőteljesebbé és teszi nehezebbé a 4800/1923. számú M. E. rendeletben meghatározott iskolatípusok kellő számú felállítását.

Hogy a magyarországi németiség vezetői is érezték ezt és azt a hatást, amelyet különböző erdélyi közíróknak elkeseredett cikkei a magyarországi közvéleményre gyakorolnak, azt mi sem igazolja jobban, mint az a levél, amelyet boldog emlékű Bleyer Jakab 1929 április 2-án, tehát három hónappal a választások után hozzám intézett, amelyet most már nyilvánosságra hozni időszerűnek tartok.

„Nagy sajnálattal látjuk, hogy a magyar és német viszony, különösen ami a mi legközelebbi testvéreinket, a bánáti svábokat illeti, nemcsak nem javul, hanem szinte napról-napra rosszabbodik. Szerencsétlenségnek tartom, hogy ahelyett, hogy a magyarság és svábság vezetői összeülnének és az ellentéteket kölcsönös előzékenységgel és az érdekek azonosságának tudatában elsimítani igyekeznének, a vitás kérdéseket szenvedélyes hangon a hírlapokban tárgyalják és a kölcsönös megértés elé talán soha többé el nem távolítható akadályokat gördítenek.

Mi aggodalommal látjuk, hogy a kiclesedő ellentétek mindig nagyobb és nagyobb hullámokat vernek és a legutolsó időben azt is kezdjük tapasztalni, hogy ezek a hullámok még hozzánk is átcsapnak. A kisebbségi szolidaritást a legnagyobb veszedelem fenyegeti, amikor romániai magyar oldalról itteni, a kisebbségi kérdés iránt kevés érzékkel bíró köröket hiányos és egyoldalú információk alapján ellenünk izgatják. Példának talán elég, ha az „Előőrs“ egyik legutolsó számát küldöm Neked, amelyben a romániai magyarság egyik vezető férfija (Spectator), akit Te bizonyára ismersz, hallatlan tartalmú cikket írt. Az „Előőrs“ maga ádáz ellensége minden méltányos kisebbségi politikának és brutális képviselője a MeŰo—Franco-féle beolvasztási elméletnek. Ilyen lapot támogat tekintélyével Spectator mint kisebbségi politikus, aki egyebek között például azt állítja, hogy én a „Deutsches Reich“ egyik napilapjában számolok be „mintegy hivatalos hatóság előtt“ a magyar kormánnyal folytatott tárgyalásaimról. Az igazság pedig az, hogy én a magyar miniszterelnökség hozzájárulásával adtam le a kérdéses interview-t a D. A. Z.-ben a német közvélemény megnyugtató tájékoztatására.

Meggyőződésünk szerint roppant baj származik majd abból, ha a romániai magyarság és svábság között a harc és gyűlölködés folytatódni fog. Ennek multhatatlanul az lesz a következménye, hogy a viszony a magyar és német kisebbségek között az egész vonalon el fog mérgesedni. Sőt attól kell tartani, hogy az egész nemzetközi kisebbségi mozgalom halálos sebet kaphat az európai kisebbségek két legfontosabbikának, a magyarságnak és németiségnek egymás ellen folytatott testvérharcától. Létérdékünk, hogy ez elkerültesse és azért egyforma bensőséggel kér-

jük mind a romániai magyar, mind a bánáti sváb kisebbség vezetőit, hogy találják meg a kölcsönös megértés útjait. Ezen intenciótól vezetve küldöm ezen Hozzád intézett soraimnak másolatát Muth Gáspár barátunknak is.“

Fájdalom, Bleyer kívánsága nem teljesedhetett. Annak ellenére, hogy a törvényhozás termeiben a magyar és szász képviselők nagy része között megértőbb, sőt bizonyos vonatkozásban barátságos viszony keletkezett (a svábok tartózkodóbbak voltak), a német vezetők óvakodtak attól, hogy legfájóbb sérelmeink orvoslására bármit is tegyenek és így teljesítsék több ízben hangoztatott azt a kívánságunkat: szálljunk ki együtt Szatmár—Nagykároly vidékére és kérdezzük meg az említett községek lakóit egyenként, magyarnak vagy németnek vallják-e magukat és az ilyen önbevallás alapján tartsuk tiszteletben legemberibb jogait.

1930 december 4-én a „Bukarester Tagblatt“-ban Brandsch Rudolf szász képviselő tollából olyan cikk jelent meg, amely a magyarságot még az eddiginél is jobban elkésérítette. „Veszedelmes barátság“ cím alatt többek között azt írta, hogy a kisebbségi kérdések elbírálásánál figyelemmel kell lennünk arra, hogy az egyik oldalon a többségi nép azon törekvéseivel áll, hogy „egy kegyetlen történelmi múltban elnyomott fejlődést minden téren előbbre hajtson. „, a másik oldalon a kisebbségek állnak három főcsoportba osztottan. Az első csoportba a belső szervezetség hiányából azok a kisebbségek tartoznak, amelyek a kisebbségi jogok gyakorlását illetőleg tekintetbe nem jöhetnek, a második csoportba tartoznak a németek, akiknek más céljuk nincs, mint hogy egy konszolidált jogállamban sajátos nemzeti életüket szabadon és lehetőleg zavartalanul fejleszthessék, egy harmadik csoport pedig „elsősorban külpolitikailag orientált és határrevízióra gondol, úgy hogy számára a kisebbségi kérdés másodsorba kerül és főleg csak agitációs eszköz“. Brandsch szerint ebbe a harmadik csoportba tartoztak a magyarok is, ezért a németek részére veszedelmes a velük való barátkozás.

Igaz, a szászok legtekintélyesebb vezéregyéniségei megtagadtak minden közösséget ezzel a felfogással, de a gyakorlati politikában úgy ők, mint különösen a svábok magatartása nagyon is azt mutatta, hogy barátságunkat kívánatosnak nem tartják. Hiába tettünk például kísérletet arra, hogy olyan városokban, ahol közös lajstrom állításával esetleg a képviselőtestület többségét is megszerezhetnénk, együttműködjünk, egy-két esettől eltekintve ezt el nem érhattük.

Közelfekvő a gondolat, hogy amikor négy hónappal Brandsch cikkének megjelenése után Iorga Miklós a „szakértők kormányát“ megalakította, ezért a cikkéért tartotta Brandsch Rudolfot a kisebbségi kérdésben olyan szaktekinélynek, hogy őt kisebbségi alminiszterré tette.

Ez a kinevezés nemcsak a magyarok, de a szászok között is nagy visszatetszést eredményezett, aminek a szászok velünk szemben kifejezést is adtak, de ez volt minden. Nem tiltakoztak az alminiszterek olyan tényei ellen, amelyek egyetemes kisebbségi szempontból elítélendők voltak.

A Iorga-kormány a kisebbségek iskoláival szemben megértőbb magatartást tanúsított. Ennek ellenére a névelemzés tovább folyt, a

magukat magyaroknak valló, de német hangzású nevű szülők gyermekeit a magyar iskolából a nagynémet gondolat képviselői továbbra is kiemeltették, ehhez a kormányhatalom segédkezét igénybe vették.

A SZENTSZÉKKEL még a Maniu-kormány állapodott meg abban, hogy a szatmár-nagyváradai püspöki székre Fiedler István személyében sváb származású püspököt ültet, holott ebben a két egyházmegyében néhány százaléktól eltekintve a hívők mind magyarok. Hogy Brandsch alminiszter, aki evangélikus vallású, milyen szerepet szánt a katolikus püspöknek, azt mi sem jellemzi jobban, mint hogy 1931 július 9-én, amikor távirati hívására a püspök Iorga Miklós miniszterelnöknél tisztelgésre jelentkezett, részére nem tette lehetővé, hogy e látogatásnál katolikus egyházi személy kísérje, ellenben ő és Winter-Hoffen Frigyes, a nagykárolyi Gau-Amt vezetője, aki szintén evangélikus származású, mentek a meglepett püspökkel a kormányfő elé, ezzel is igazolandó, hogy az új püspököt a sváb propaganda eszközeinek tekintik.

Szerencsére Fiedler püspökben nagyobb a katolikus főpap öntudata, mint hogy erre a szerepre vállalkoznék, amicrt is csakhamar a Gau-Amt részéről a gyűlölködő és tekintélyt romboló cikkek és megnyilatkozások áradata zúdult felé.

EZERKILENC SZÁZHARMINCKETTŐ JÚLIUSÁBAN Vaida-Voevod Sándor választási kabinetet alakított, hogy a „valódi népakarat kifejezésre juthasson“. A németek most is a kormány lajstromára kéredeztek, aminek ennél a választásnál döntő jelentősége lett. A nemzeti parasztpárt és a németek kartellje együtt szerezte meg a szavazatok 40-30 százalékat, vagyis ha egyharmad százalékkal kevesebbet kap, úgy a nemzeti parasztpárt elesik a választási törvényben biztosított prémiumtól, ami nem kevesebb, mint 193 mandátumot jelentett. Vagyis ahhoz, hogy a nemzeti parasztpárt még mint többségi párt egyáltalán uralmon maradjon, ez alkalommal a németek segítették.

Természetesen ez sem maradhatott a magyarság érzelmeire hatástalanul, különösen mert tapasztalnia kellett, hogy ennél a választásnál is vele szemben oly eszközök érvényesültek, amelyek igénybevétele nélkül a kormányzó párt még a németek segítségével sem szerezhetne volna meg azt a bizonyos egyharmad százalékot, amely a 193 mandátumhoz juttatta.

AZ A NAGY ÁTALAKULÁS, amely 1933 elején a német birodalomban végbement, nem maradhatott hatástalanul a romániai németekre sem. Hiszen olyan új világnézet győzedelmeskedett ott, amely a német tömegek jelentékeny részét már itt is áthatotta. Amíg azonban az új világnézet gyors elterjedését a birodalomban a hatalmi eszközök is elősegítették, addig a kisebbségi sorsban élő német tömegekben — és így nálunk is — olyan harcot indított, amely befejezést még most sem nyert, de a német kisebbségek egységét mindenütt megbontotta. Romániában ez a küzdelem már javában folyt, amikor 1933 végén a liberális párt újra hatalomra jutott és Duca György

miniszterelnök a választásokat kiíratta. A németek most is mandátumokért jelentkeztek a kormánynál, de jelöléseket csak olyan feltétel mellett nyerhettek, amely belső meghasonlásukat fokozta.

És ebből a meghasonlásból is a magyarságra csak kár származott.

Az a csoport, amely az új ideológia zászlóvivőjeként jelentkezett és éppen ezért a kormánylajstromokon jelöltséghez nem juthatott, a választások után mindenképpen arra törekedett, hogy a kormány előtt igazolja, milyen erős támasz az ő jobboldali elgondolása és népi szervezkedése a magyar irredentával szemben. Hogy gyülekezési és szervezkedési lehetőségei legyenek, e csoport tagjai minden alkalmat felhasználtak arra, hogy a magyarság ellen ne csak ellenszenvüknek, de igen sok esetben megvetésüknek is kifejezést adjanak.

Csak természetes, hogy ilyen körülmények között a védekezés vonalán maradt, de kétségtelenül a németiség többségével rendelkező pártvezetőség még kevésbé volt hajlandó velünk együttműködni, nehogy ezzel is a támadók helyzetét könnyítse.

A törvényhozási választások után csakhamar kitűnt, hogy a liberális kormány a német kisebbség érdekeit is a maga sovén törekvései áldozatául ejti. A legjellegzetesebb szász városok, mint Brassó, Nagyszeben, Segesvár, Medgyes és Beszterce, ahol hétszáz év óta a városvezetést a szászok tartották kezükben, román irányítás alá jutottak, a polgármesteri székben sehol szász nem maradt. Több helyen a kormányzópart lajstromán a magyaroknak kínált helyeket, hogy a többséget elérje és ezzel a szászok kiemelését törvényesítse. És a magyarok, akik eddig éppen a szászok magatartása miatt e városok nagy részében kellő képviselőnek nem juthattak, most elfogadták az ajánlatot, mint a közigazgatási testületekbe jutás egyetlen lehetőségét, a szászok pedig olyan módon beszéltek és írtak a „magyarok kitöréséről a kisebbségi frontból“, mint ha ez tényleg létezett volna és ennek a valóságban nem létéért minden felelősség nem őket terhelné.

AZ ALATT A MÁSFÉL ÉVTIZED ALATT, amelyben a magyarok és németek viszonyát a fentiekben vázoltam, olyan új német nemzedék nevelkedett, amelynek tagjai a magyar múltat közvetlen tapasztalatból már nem ismerik, a magyar kultúrának már nem részesei, sőt magyar nyelven olvasni sem tudnak. Ennek a nemzedéknek felfogására és a magyarság iránt beállítottságára tehát döntő hatással csak az lehet, amit a belföldi és külföldi napisajtóban, folyóiratokban és könyvekben német vagy román nyelven olvas.

Vájjon akadhat-e, aki ilyen olvasmányok alapján rokonszenvet érezhet velünk, akinek kedve volna a velünk való barátkozáshoz, a velünk együttthaladáshoz? A szász és különösen a sváb napisajtó hasábjain szinte szakadatlanul úgy állítják be a magyar múltat, mint amelyben a nemzetkisebbségek elnyomása klasszikus tökélyre fejlődött és alig van hét, hogy ezekben a lapokban a jelenlegi magyar nemzetiségi politikáról súlyosan elítélő cikkek napvilágot ne lássanak.

Ha pedig ennek az új német nemzedéknek tagjai azokat a folyóiratokat olvassák, amelyek a Németbirodalomban és Ausztriában főleg a kisebbségek kérdéseivel foglalkoznak, mint amilyenek például

a „Deutsches Ausland-Institut“-nak Stuttgartban kiadott „Der Auslandsdeutsche“ vagy a Berlinben kiadott „Volk und Reich“, avagy a Bécsben szerkesztett „Grenzland“, illetve „Nation und Staat“ folyóiratok, akkor megerősítettnek látják a napilapok hasábjain olvasottakat, mert ezek a folyóiratok kevés jóindulattal, sőt gyakran céltudatosan állítják szembe a magyarországi német kisebbség helyzetét a többi utódállamokban élő német kisebbség helyzetével, de annál alaposabban kiszíneznék olyan magyarországi sérelmeket, amelyeket máshol alig vesznek észre.

Bleyer Jakab a nemzetkisebbségek kongresszusait is jó alkalomnak látta arra, hogy a romániai német és magyar kisebbség vezető tényezőit meggyőzze arról, hogy egymást-megértésük mennyire szükséges egyetemes kisebbségi szempontból és a magyarországi németek szempontjából is.

Ugyanez a törekvés hatotta át Ammende Ewald doktort, a nemzetkisebbségi kongresszusok főtitkárát. Am ők kiléptek az élők sorából, nem érthették meg a közeledés első lépését sem.

Utánuk is akadtak a magyarországi német kisebbség vezetői között, akik észrevették az összefüggést a magyar társadalom németellenes magatartása és az utódállamokban a magyar-német viszonyok alakulása között, ők is azt szeretnék, ha mi, a kisebbségi magyar sorsba jutottak arra kérnénk a magyar társadalmat: változtassa meg felfogását, ha másért nem, legalább azért, hogy rajtunk segítsen. De vajjon megtehetjük-e ezt az elmondottak mérlegelése után? A romániai németségnek ugyan melyik tényére hivatkozhatunk mint olyanra, amely az egyetemes kisebbségi gondolatnak megfelelő volt?

Jól tudjuk, hogy Magyarországon is akadnak jelenségek, amelyek az egyetemes kisebbségi gondolat szempontjából helytelenítendőek, de ildomos volna-e részünkről, hogy ezek ellen a magunk figyelmeztető szavát felemeljük akkor, amikor helyzetünkben éppen a német kisebbség magatartása következtében az egyetemes kisebbségi gondolatnak sokkal súlyosabb sérelmeit észlelhetjük.

Amíg a német „Volkstum“ vezetői az egész vonalon el nem fogadják azt a tételt, hogy egyenlő mértékkel kell mémiök a kisebbségi sorsba jutottak között, amíg különbséget tesznek egyrészt a Danzigban kisebbségi sorsban élő és magukat németeknek valló olyan egyének jogai között, akik nevük és származásuk szerint németek és másrészt azok között, akik Szatmár—Nagykároly vidékén elkeseredett harcot folytatnak azért, hogy vallott magyarságukat a Gau-Amt ellenére minden törvényes eszközzel megvédjék: amíg a „Völkischer Beobachter“ és a „Berliner Börsenzeitung“ 1936. évi november 5-1 száma nyomán megállapítják, hogy Danzigban jogsérelem történt, mert „aki németnek vallja magát, az német és az idegenül hangzó név az önbevallás szempontjából jelentőséggel nem bír“: ezzel szemben pedig a szatmár—nagykárolyvidéki német nevű magyarokat „einheimsolni“ törekszenek, addig mi csak fájó érzéssel eltelt szemlélői lehetünk az itt és odaát történő kisebbségellenes tényeknek, de ezek megváltoztatásához segédkezet nem nyújthatunk.

JAKABFFY ELEMÉR